

مسئولیت مدنی

۱ - مقدمه‌ئی از مسئولیت بدون تقصیر .

۲ - رأی دیوان کشور فرانسه در مورد چگونگی مسئولیت مدنی هیئت تنظیم‌کننده مسابقه دوچرخه سواری بقلم آقایان پرفسور H, L مازو Mazeaud مندرج در مجله سه ماهه حقوقی فرانسه شماره اول سال ۱۹۵۳ .

۳ - نظر اینجانب نسبت باین رأی

۱ - مقدمه‌ای از مسئولیت بدون تقصیر :

از نظر روشن شدن رأی دیوان کشور فرانسه ونظریه اینجانب در مورد این رأی ناچاریم توضیح مختصری از مسئولیت بدون تقصیر داده ضمن آن اصطلاحات مستعمله در این رأی را توضیح دهیم :

قرون مشمادی علمای حقوق تقصیر را لازمه ایجاد مسئولیت مدنی میدانستند در اواخر قرن نوزدهم توسعه قابل توجه ماشینیسیم (machinisme) و تمدن مادی (progrés matériel) جان بشر را بطور بی‌سابقه‌ای تهدید نمود .

بالتیجه حقوق دانان و محاکم متوجه آن شدند که با یک سیستم حقوقی که منحصر بر مسئولیت مبتنی بر تقصیر باشد بی‌عدالتیهای زیادی بوجود خواهد آمد .

علمای حقوق دودسته شدند عده‌ای صراحتاً با الحاق مسئولیت بدون تقصیر موافق بودند دسته دیگر با آنکه مخالفت جدی خود را با این الحاق ابراز میداشتند بحیل گوناگون متشبث شدند تا لااقل در موارد خیلی زننده مسئولیت بدون تقصیر را بنام مسئولیت مبتنی بر تقصیر جازن نمایند .

محاکم نیز که سکلف بشعبیت از قوانین موجوده بودند همین رویه را اتخاذ نمودند مثلاً در مورد جبران خسارت مادی دستهای شکسته و پا های بریده کارگران تقصیرهای واهی بصاحبان کارخانجات یا کارفرمایان نسبت میدادند (۱) .

دیوان کشور فرانسه کار را بجائی کشانید که مواد ۱۳۸۵ و ۱۳۸۴ قانون مدنی را مورد تفسیر جدیدی قرار داد که بموجب آن فرضیه تقصیری *présomption de faute* بر عهده محافظ حیوان (*gardien de l'animal*) و محافظ شی ییروح

(۱) مراجعه به رساله دکترای اینجانب در دانشکده حقوق ژنو (که ابداعی Original تشخیص داده شده و اخیراً در چاپخانه بانک ملی ایران بطبع رسیده است) : صفحه ۲۹ (در کتابخانه کانون وکلا نیز نسخه‌ای از آن موجود است .)

مسئولیت مدنی

gardien d'une chose inanimée گذارده شد. بطوریکه از آن پس محافظ حیوان یا محافظ شیئی بیروح (۱) رأساً وبدون تقصیر مسئول جبران خسارت وارده شناخته شده تنها در صورتی از این مسئولیت رهائی مییافتند که ثابت کنند حادثه ای (accident) که در نتیجه آن خسارت ایجاد شده بعلت وقوع علل خارجی (اتفاقات غیر مترقبه Cas fortuit فرس مازور force majeure تقصیر زیان دیده faute du lésé تقصیر شخص ثالث faute du tiers) بوده است. در برخی از مواردیکه قراردادی بین طرفین وجود داشت محاکم بمنظور الحاق مسئولیت بدون تقصیر عقیده داشتند که از قرارداد شرط ضمنی تعهد امنیت obligation de sécurité مستفاد میشود. این شرط بدو در قرارداد کار (۲) نسبت بمسئولیت کارفرمایان و سپس در قرارداد حمل و نقل در مورد مسئولیت متصدی حمل و نقل بکار رفت در نتیجه کارفرما عهده دار تأمین سلامتی کارگر در ساعات کار و متصدی حمل و نقل مسئول حفظ جان مسافری در طول راه بود (۳).

شرط ضمنی تعهد امنیت مورد تفسیرهای گوناگون قرار گرفت که برحسب آنها توسعه میزان مسئولیت کم و بیش زیاد میشود (۴).

بعدها دانشمندان حقوق تفسیر شرط ضمنی امنیت را مبتنی بر تقسیم بندی دیگری از تعهدات یعنی: تعهد در وسیله obligation de moyens و تعهد در نتیجه obligation de résultat نمودند (۵).

منظور از تعهد در وسیله آنست که مسئولیت متعهد محدود بقراهم آوردن وسائل انجام تعهد است و پس عبارت دیگر اگر متعهد اقدامات و احتیاطات متداوله obligation générale de prudence et diligence را که برای انجام تعهد لازم بنظر میرسد رعایت نموده باشد مسئول عدم انجام تعهد نخواهد بود و حال آنکه اگر تعهد در نتیجه فرض شود میدان مسئولیت متعهد خیلی وسیع تر از این خواهد بود. چه مادام که نتیجه منظوره حاصل نشده متعهد مسئول جبران خسارت ناشی از عدم انجام آنست اعم از اینکه این عدم انجام ناشی از تقصیر (عدم رعایت احتیاطات متداوله) بوده و یا اینکه با فرض بی تقصیری (رعایت احتیاطات متداوله) نتیجه منظوره از تعهد حاصل نشده باشد.

۱ - بعدها در سال ۱۹۳۰ دیوان کشور فرانسه در مورد ماده (۱۳۸۴) از فرضیه تقصیر نیز تجاوز نموده و عقیده داشت که در این ماده فرضیه مسئولیت Presomption ed responsabilité وجود دارد. (مراجعه برساله اینجانب صفحات ۴۵ و ۴۶).

۲ - مراجعه برساله اینجانب: صفحه ۳۳ شماره ۴ - تتهای ۳ و ۴ همچنین مراجعه به Demogue جلد پنجم شماره ۱۲۳۷ صفحات ۵۴۱ - ۵۴۰.

۳ - مراجعه برساله اینجانب صفحه ۲۲۱

۴ - مراجعه به نت شماره ۲ بالا

۵ - در مورد این تقسیم بندی مراجعه شود بخصوص به Demogue جلد پنجم شماره ۱۲۳۸ و مقاله مفیدی که مارتن Marton در مجله سه ماهه حقوق سال ۱۹۳۵ صفحات ۴۹۹ بعد نوشته است. همچنین مراجعه برساله اینجانب شماره ۶/ صفحه ۴۲.

مسئولیت مدنی

درحالت اول (تعهد در وسیله) علاوه بر اثبات خسارت و وقوع حادثه زیان دیده باید ثابت کند که خسارت وارده ناشی از تقصیر (عدم رعایت احتیاطات متداوله) متعهد است .

درحالت دوم (تعهد در نتیجه) برعکس زیان دیده دارای موقعیت بسیار محکمی است و میدان مسئولیت متعهد فراخ تر میباشد چه اولاً تنها اثبات وجود خسارت و وقوع حادثه از ناحیه زیان دیده کافی است و ثانیاً متعهد فقط در صورتی از مسئولیت معاف است که ثابت کند خسارات وارده در نتیجه بروز اتفاقات غیر مترقبه (cas fortuit) یا فرس ماژور (force majeure) و یا علت خارجی دیگر (تقصیر زیان دیده *faute du lésé*) و یا تقصیر شخص ثالث (*faute du tiers*) بوده است از آنچه گفتیم نتیجه میشود که مسئولیت راه آهن نسبت به ائانیه‌ای که مسافرین به توشه سپرده اند مسئولیت در نتیجه است یعنی در صورت فقدان یا دستخوردگی آنها راه آهن مسئول جبران خسارت وارده خواهد بود اعم از اینکه این خسارت در نتیجه تقصیر مأمورین راه آهن باشد یا نه در این حال تنها موقعی مسئولیت راه آهن مرتفع میشود که ثابت کند عدم انجام تعهد بعلت بروز علل خارجی (غیر متسبب باو) بوده است .

لیکن در مورد جامه دانهائی که مسافرین با خود حمل نموده و بالای سر خود میگذارند مسئولیت راه آهن مسئولیت در وسیله است یعنی فقط در صورتی راه آهن مسئول است که مسافر ثابت کند زیان وارده در نتیجه تقصیر (عدم رعایت احتیاطات متداوله) از ناحیه راه آهن بوده است . - (۱)

در مورد حمل مسافرین مدت‌ها است که رویه دیوان کشور فرانسه بر آنست که متصدی حمل و نقل مسئول در نتیجه است یعنی دارای مسئولیت بدون تقصیر میباشد چه موظف است مسافر را سالم بمقصد برساند .

« de conduire le voyageur sain et sauf à sa destination »

مثال دیگر : وکیل دادگستری و طبیب مسئول در وسیله اند و حال آنکه کارگر و مهندس و معمار مسئول « در نتیجه » میباشند (۲) چه این اشخاص (برخلاف وکیل و طبیب) با بکار بردن تکنیک مخصوص میتوانند از امکان حصول نتیجه سورد تعهد اطمینان حاصل نمایند .

همچنین بدهکار شیئی بعین بعلت تسلط کاملی که نسبت بآن دارد تعهد در نتیجه دارد نه در وسیله (۳) .

(۱) - مراجعه به : Denisse, responsabilité des compagnies de transports pour les bagages enregistrés. Ann. dr. Cornur, 1894 p. 169 - Thaller et Josserand, p. 861 - cités par Demogue t. V p. 539.

(۲) - متخذ از Demogue جلد پنجم شماره ۱۲۳۷ - صفحه ۵۴۴ -

(۳) - مراجعه به نت (۲) در بالا

مسئولیت مدنی

چنانچه می بینیم مسئولیت « در نتیجه » یکی از مبانی حقوقی مسئولیت بدون تقصیر است بطوریکه دسته‌ای از دانشمندان مسئولیت بدون تقصیر خارج از قرارداد را نیز مبتنی بر آن دانسته اند (۱) هم اکنون بطوریکه ذیلاً ملاحظه خواهیم نمود رأی دیوان کشور فرانسه حکایت دارد که در محیط مسئولیت قراردادی رویه قضائی فرانسه در هر مورد بر آنست که تشخیص داده شود :

تعهد در نتیجه است یا تعهد در وسیله و بدین ترتیب در صورت لزوم بعنوان تعهد در نتیجه از مسئولیت مبتنی بر تقصیر تجاوز و مورد را مشمول مسئولیت بدون تقصیر مینماید.

۲ - رأی دیوان کشور فرانسه مندرج در مجله حقوقی سه ماهه از سال ۱۹۵۳

مسئولیت مدنی

طیّب حقوقی مسئولیت مدنی

تعهد در امنیت obligation de sécurité - تنظیم مسابقه دوچرخه سواری هنگام مسابقه دوچرخه سواری در اثر عبور غیر مترقبه طفلی از شوسه یکی از دوچرخه سواران سقوط و در نتیجه جان بجان آفرین تسلیم نمود زن مقتول بر علیه هیئت تنظیم کننده مسابقه دعوی جبران خسارت مادی وارده را اقامه نمود (۲) (۳) .

در دادگاه دیزن قضیه مطرح و تصمیم دادگاه مبتنی بر آن شد که نفس قرارداد منعقد بین دوچرخه سواران و هیئت تنظیم کننده مسابقه برای هیئت تنظیم کننده تعهد امنیت obligation de sécurité دوچرخه سواران را ایجاد میکند .

بالتجیه خانواده مقتول حق دارد که بعنوان عدم اجرای این تعهد امنیت از هیئت تنظیم کننده بمحکمه شکایت کند لیکن برای اینکه روشن شود که عدم اجرای تعهد بوقوع پیوسته است یا خیر دادگاه قرار تحقیقات محلی صادر نمود .

(۱) مراجعه برساله اینجانب شماره ۶/ صفحات ۴۳ - ۴۲

(۲) در حقوق اروپائی در موارد قتل عمد یا غیر عمد خانواده مقتول یا اشخاصی که در تحت اتفاق او بوده اند میتوانند از قائل جبران خسارت مادی خود را بخواهند برای اینکار عمر فرضی مقتول را برحسب وضع سلامتی او قبل از سانحه در نظر گرفته و در تمام آمدن قاتل (عمد یا غیر عمد) باید نفقه نفقه گیرندگان را بمیزان زمان حیات مقتول تأمین کند .

(۳) با ورود مسئولیت بدون تقصیر در دنیای متمدن ایجاد گدا و مستمند نمیشود و قسمت Le sort دیگری برای بازماندگان مقتول لااقل تأثیر مادی ندارد مثلاً اگر خشتی از دست عمده‌ای بر سر عابری بیفتد و او را بکشد صاحب ساختمان یا کارفرما که قبلاً خود را از اینجهت بیمه نموده اند باید نفقه بازماندگان عابر را بمیزان نفقه زمان حیات او تأمین نمایند . (محاکم از این نظر جدول هائی تهیه شده دارند که برحسب آنها رأی میدهند) .

مسئولیت مدنی

دیوان کشور فرانسه (در ۲۷ مه ۱۹۵۲) رأی دادگاه دیژن را تأیید نموده میگوید نظردادگاه دیژن مبتنی بر اینکه قرارداد بین دوچرخه سواران و هیئت تنظیم کننده مسابقه برای هیئت تعهد امنیت دوچرخه سواران را ایجاد میکند کاملاً بجا و در صحت آن تردیدی نیست .

لیکن اشکال قضیه در تشخیص طبیعت حقوقی این تعهد امنیت است بعبارت دیگر باید دید آیا این تعهد امنیت تعهد در نتیجه است یا تعهد در وسیله ؟.

چه در صورتیکه این تعهد امنیت تعهد در نتیجه باشد تنها اثبات بروز سانحه از ناحیه زیان دیده کافی است و در اینصورت مسئولیت متعهد فقط موقعی زایل میشود که بتواند ثابت کند که سانحه در اثر وجود علت خارجی (تقصیر زیان دیده ، تقصیر شخص ثالث - اتفاقات غیر مترقبه و فرس ماژور) بوده است .

ولیکن اگر این تعهد امنیت تعهد در وسیله فرض شود متعهد (هیئت تنظیم کننده مسابقه) وضع حقوقی بسیار مناسبی خواهد داشت چه با زیان دیده است که ثابت کند خسارت وارده در نتیجه عدم رعایت احتیاطات متداوله از ناحیه متعهد بوده است تا بتواند شمارالیه را مکلف بجزبران خسارت کند .

تشخیص اینکه قرارداد متضمن تعهد در وسیله یا تعهد در نتیجه مبتنی بر مسئله تفسیر اراده (question d'interprétation de volonté) میباشد .

مطمئن ترین ملاک عمل (Critère) عبارت از آنست که ببینیم آیا موضوعی که تحقق آن مورد نظر طرفین قرارداد بوده است بنظر آنان بتصادف بستگی داشته یا خیر (۱) بنابراین در مسئله مورد بحث باید دید آیا هیئت تنظیم کننده مسابقه (متعهد) وعده داده است که دوچرخه سواران مورد آسیب سوانح واقع نخواهند شد (تعهد در نتیجه) و یا اینکه تعهد او منحصر باین بوده که احتیاطات لازمه از نظر جلوگیری از سوانح را رعایت خواهد نمود و بس (تعهد در وسیله) ؟

دادگاه « ارنان در نوزدهم آوریل ۱۹۳۷ (۲) و دادگاه (آلبی) در سیام ژوئن ۱۹۴۸ (۳) به نفع تفسیر اولی (تعهد در نتیجه) رأی داده اند و برعکس دادگاه دیژن چنانچه از حکم مورد بحث برمیآید تفسیر ثانوی (تعهد در وسیله) را پذیرفته چه مسئله مسئولیت هیئت تنظیم کننده مسابقه را مبتنی بر قرار تحقیق محل درباره تجسس تقصیر

(۱) موافق با این نظر مراجعه فرمائید به : Tune, La distinction des obligations de résultat: et des obligations de diligence, Sem-Jur 1949; I. 449; L et H Mazeaud, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle 4 éd, 1, No (103-2).

(۲) مراجعه فرمائید به : D. 1938-2-68, et note Jean Loup.

Gaz. Pal., 1948-2. Somm. 10, Rev. trim de Dr. Civ 1949, p.79, (۳)

مسئولیت مدنی

قراردادی *faute contractuelle* نموده است. چنانچه فوقاً مشاهده گردید دیوان کشور فرانسه نیز نظر دادگاه دیژن را در این مورد تأیید نموده است (۱)

۳ - نظریه اینجانب نسبت برای دیوان کشور فرانسه :

مسئله مورد بحث دیوان کشور فرانسه یکی از شقوق مسئله کلی زیر است .
اگر در اثر خطرات (*risques*) وارده بوسیله چند نفر به یکی از واردکنندگان خطر زیان جانی وارد شود جبران خسارت مادی این زیان با کیست یا با چه کسانی است و در این صورت بجه ترتیب مسئولیت بایستی بین آنان تقسیم شود ؟

تا آنجا که مانتفحص نموده ایم برای حل این مسئله راه حل صحیح و کاملی که بتواند مانند یک *passee par tout* کلیه شقوق متصوره مسئله را حل نماید هنوز معرفی نشده است .
بعبارت دیگر راه حل های داده شده هر یک برای صوری چند از مسئله متناسب میباشد و بس (برای ملاحظه نواقص این راه حل ها مراجعه فرمائید رساله اینجانب شماره ۶۸ صفحات ۲۶۱ - ۲۴۹) پس از مرارتهای بسیار توانسته ایم راه حل اساسی و کلی که متکی بر مبنای محکم حقوقی باشد و بتواند در کلیه شئون مسئله درد مارا درمان کند پیدا و بعالم علم معرفی نماییم :

(برای مبارزه راه حل ها مراجعه فرمائید رساله اینجانب شماره ۶۸ صفحات ۲۶۱ - ۲۵۸)

در اینجا ناچاریم که فقط بحل اختصاری مسئله نسبت به شق مورد بحث آن در دیوان کشور قناعت نماییم .

در مسئله مورد بحث واردکنندگان خطر عبارتند از : ۱- هیئت تنظیم کننده مسابقه
۲- دوچرخه سوار مقتول در حین مسابقه . دیوان کشور فرانسه با تأیید این مطلب که «مسئولیت هیئت تنظیم کننده مسابقه منجر بشود عدم رعایت احتیاطات متداوله از ناحیه او است مورد را مشمول مسئولیت مبتنی بر تقصیر دانسته و حال آنکه حق آنستکه مورد مشمول مسئولیت بدون تقصیر هم بشود چه علت عمده چنین مسئولیتی آنست که بعلت وجود خطر غیر عادی (*risque anormal*) زیان جانی وارد شده باشد (مراجعه فرمائید بقسمت اول رساله اینجانب بخصوص شماره های ۱۵ و ۱۴) و بدیهی است گرچه « دوچرخه سواری » دارای خطر عادی (*risque normale*) بیش نیست « دوچرخه سواری بطور مسابقه » ایجاد خطر غیر عادی میکند بهمین دلیل است که عده ای از علماء و محاکم در مورد مسابقات ورزشی تئوری قبول خطر (*acceptation des risques par la victime*) را از ناحیه شرکت کننده پذیرفته اند .

(۱) مراجعه و مقایسه فرمائید با :

Lalou, *Traité pratique de la responsabilité civile*; 4e éd., nos 407 lais, 411; Savatier, *Traité de la responsabilité civile en droit français*, 2 éd; t. II, no 868; H. et L. Mazeaud, op-cit, 4 éd. t - I, nos 161 note 1, 498.).

مسئولیت مدنی

(لیکن بطوری که ماثبات کرده‌ایم این تئوری بغلط استفاده میشود و از صورت حقیقی که باید داشته باشد و آن فقط یکی از شقوق مسئله کلی است که فوقاً بیان نموده‌ایم خارج شده است برای روشن شدن باین حقیقت که ما خود را کاشف آن معرفی نموده‌ایم مراجعه فرمائید بشماره ۶۳ الی ۶۱ رساله اینجانب) بدلائلی که عرض شد صرفنظر از عدم یا وجود تقصیر (عدم رعایت یا رعایت احتیاطات متداوله) ، قتل دوچرخه سوار دارای دو علت عمده اساسی دیگر میباشد که عبارتند از : ۱ - خطر وارده بوسیله هیئت تنظیم‌کننده مسابقه یعنی خطراتیکه اجرای مسابقه ممکن است در برداشته باشد .

۲ - خطر وارده بوسیله دوچرخه سوار مقتول. چون این دوخطر غیرعادی میباشند بنابراین آنچه بآن اشاره نمودیم برخلاف آنچه از نظر دیوان کشور فرانسه مستفاد میشود حتی در صورتیکه رعایت احتیاطات متداوله از ناحیه هیئت تنظیم‌کننده مسابقه بعمل آمده باشد هیئت مسئول است منتهی مسئولیت او در اینحالت قدری کمتر از موقعی است که علاوه بر ایجادخطر تقصیری (عدم رعایت احتیاطات متداوله) باوهم نسبت داده باشد چه بطوری که ثابت نموده‌ایم در تقسیم مسئولیت Répartition de la responsabilité (مراجعه بر سهاله اینجانب شماره ۵۳) باید اصل تساوی علل Théorie de l'équivalence des Conditions مراعات شود (مراجعه بر سهاله اینجانب شماره ۳۸ صفحات ۱۴۱ - ۱۳۶)

بنابراین در صورت تقصیر هیئت تنظیم‌کننده دوسوم مسئولیت باید متوجه هیئت باشد و یکسوم باقیمانده فقط متوجه دوچرخه سوار مقتول (چه از سه علت منبای حادثه دو علت آن متناسب بهیئت و یکی به دوچرخه سوار است) ولی در شق دوم که با وجود احتیاطات لازمه معهداً حادثه بوقوع پیوسته است چون حادثه دو علت بیشتر ندارد مسئولیت باید بین هیئت تنظیم‌کننده و دوچرخه سوار بتساوی تقسیم شود .

در دو حالت فوق‌الذکر نظربه تأثیر ملاحظات اجتماعی (Considérations sociales) در حقوق، سهم مسئولیت دوچرخه سوار بایستی بضرر هیئت تنظیم‌کننده تقلیل داده شود (برای ملاحظه تأثیر ملاحظات اجتماعی و اینکه دیوان کشور سوئیس ندانسته یعنی در حقیقت بدلیل این ملاحظات ولی ظاهراً تحت عناوین دیگری مسئولیت را تقلیل میدهد مراجعه فرمائید بر سهاله اینجانب شماره ۵۳) راه حل پیشنهاد فوق بزبان فرانسه در همین تاریخ برای اداره مجله حقوقی سه ماهه پاریس فرستاده شد که در آن مجله نیز درج شود .-